

ПОРІВНЯЛЬНИЙ МЕТОД ЯК ОСНОВА ПОЛІТОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті автор досліджує особливості використання порівняльного методу в політологічному дослідженні. Характеризуються основні вимоги, що ставляться до порівняльної методології у політологічних дослідженнях.

Ключові слова: порівняння, порівняльний метод, типи порівняльних політологічних досліджень.

Головна особливість політичної науки, як і багатьох інших суспільствознавчих дисциплін, полягає в тому, що, розвиваючись, вона не може опиратися на дані експериментальних досліджень та експериментально перевіряти отримані висновки, як це роблять у природничих науках. Це однаковою мірою пов'язано з макро- та мікрорівнем політичного життя. Саме тому, головним механізмом отримання наукових знань про політичне життя та процеси стали порівняльні дослідження.

Політична теорія в значній мірі опирається на результати порівняльної політології (в основі якої лежить порівняльний метод), співставляючи різні політичні системи, політичні режими, політичні інститути, владу та інші важливі категорії політичної науки, починаючи від політичних процесів і закінчуючи політичною культурою. М. Доган та Д. Пеласі стверджують, що політичні науки повинні бути порівняльними, оскільки немає сенсу аналізувати окремо взяті явища політичної сфери життєдіяльності суспільства без конкретного соціально-політичного контексту, всезагального аналізу його передумов та наслідків, без проведення історичної аналогії та врахування досвіду інших держав [1, с. 6]. Г. Алмонд та Г. Пауелл, вважають, що «... логіка та мета порівняльного методу використовується політичними науками подібно до того, як експеримент використовується точними науками. Політолог не може спроектувати експеримент щодо політичного устрою та спостерігати за його наслідками. Однак порівняльний метод створює можливість описати та кваліфікувати, організувати та пояснити різноманітні комбінації подій, які відбуваються у політиці різних країн» [2, р. 15]. Поширеність порівняльного методу в політологічних студіях й зумовлює актуальність досліджень, що стосуються розкриття змісту та характеристики основних ознак даного методу.

Окремі аспекти окресленої проблематики висвітлюються у дослідженнях як вітчизняних, так і закордонних

науковців. Насамперед, варто відзначити науковий доробок М. Догана, Д. Пеласси, Л. Сморгунова, Ю. Самбутяна, М. Ільїна, М. Кармазіної, А. Романюка та ін.

Метою даної статті виступає визначення сутності й типів порівняльного методу політологічного дослідження та основні вимоги до нього.

Порівняння як метод політичного дослідження є таким же давнім, як і вивчення політики. В історії політичних вчень до формування сучасної політичної науки в другій половині XIX ст. інтерес до порівняльного методу проявлявся у працях Аристотеля, Полібія, Цицерона, Фоми Аквінського, Макіавеллі, Монтеск'є, Токвіля, Конта, Спенсера, Мілля та ін. Наприклад, Аристотель разом зі своїми учнями провів «гігантське» дослідження соціально-політичного ладу 158 давньогрецьких міст-полісів, після чого створив систему правильних та неправильних форм правління — це й було одним із перших застосувань порівняльного методу в політичній науці. Італієць Н. Макіавеллі, досліджуючи види держав і форми правління, порівнював адекватні умови прояву залежностей між долею й славою правителя. Монтеск'є, спираючись на дедуктивний метод, порівнював дію виведених законів у різних природно-географічних і соціально-культурних умовах. Значний інтерес викликає імпресіоністський характер порівняльної методології Токвіля. Індуктивний метод порівняння найбільш схожих систем використовував Мілля.

Характеризуючи еволюцію порівняльних досліджень, Девід Аптер виділяв три етапи: інституціоналізм, девелопменталізм і неоінституціоналізм [3, с. 8]. Етап інституціоналізму розглядався ним з моменту формування політичної науки як самостійного предмета. У часовому вимірі етап девелопменталізму припадає на 70–80-ті роки XX ст.

На наш погляд, перший (класичний) етап розвитку порівняльної методології припадає на кінець XIX — поч. XX ст. Він характеризується впровадженням у політичні дослідження історико-порівняльного методу та пов'язаний з науковою діяльністю Ф. Лібера (перший професор політики в Колумбійському університеті). Ф. Лібер сформулював завдання історико-порівняльного дослідження, вказавши на необхідність історичного огляду всіх урядів і систем права; усієї політичної літератури, представленої найбільш видатними авторами починаючи від Платона та Аристотеля; моделей держав, що час від часу зображувались політичними філософами як утопії [4, с. 501]. Ще одним представником цієї епохи є американський дослідник Е. Фрімен, який в

своїй книзі «Порівняльна політика» сформулював відомий тезис «історія — це політика в минулому, політика — це історія сьогодні» [5, с. 55]. Використовуючи методи порівняльної філології та політики для вивчення історії конституційних установ, дослідник намагався виявити подібні риси у різних народів та держав, різних історичних епох та пояснити це походженням від якого-небудь одного коріння.

У першій половині ХХ ст. почав формуватися традиційний підхід у порівняльній методології. Пов'язаний він із діяльністю таких дослідників, як Вудро Вільсон, Джон Берджес, Джеймс Брайс. Суть даного підходу полягає у формально-легальному описі, що походить від юридичних наук. Значною мірою політика описувалась як інституціональна сфера, що спирається на формалізовані норми і принципи. Характерними рисами традиційного підходу, за визначенням Макрідіса, були описовість, статичність, монографічність, формальний легалізм, консерватизм, нетеоретичний акцент і методологічна байдужість.

На початку тридцятих років ХХ ст. відбувається зародження нових методів у політичній науці, формування нових шкіл, зокрема Чикагської під керівництвом Чарльза Мерріама, що також відбилося на масштабах використання порівняльного методу у політологічних студіях [6, с. 5]. Даний період характеризується широким використанням інституційного підходу, пануванням спостереження та простого емпіричного узагальнення. Із середини ХХ ст. поряд із інституційним підходом, який значною мірою еволюціонував (окрім таких політичних інститутів, як парламенти, виконавча та судова влада, увага дослідників концентрувалася й на політичних партіях, групах інтересів, громадській думці) почав широко використовуватися біхевіоральний метод.

У середині ХХ ст. порівняльна методологія стає найбільш популярною у політологічних дослідженнях. Важливу роль у цьому відіграв Еванстонський семінар у Північно-західному університеті (США), де головував Рой Макрідіс. Семінар був присвячений розвитку порівняльного методу та аналізу змін, що відбуваються в політичній науці, починаючи з 30-х років ХХ ст. Зокрема, було відзначено зростання структурно-функціонального та біхевіорального аналізу політичних явищ та процесів. Також було підмічено, що зросла точність у методах збору й аналізу даних; самі методи постійно проблематизувались; важливе місце в порівняльних дослідженнях одержала кваліфікація; зростала увага до теоретичної сторони порівняльних досліджень; здійснено поворот від нормативно-орієнтованої до

емпірично-орієнтованої теорії на різних рівнях аналізу; запроваджено в науковий обіг позитивістського припущення, що ціннісно-вільне і ціннісно-нейтральне знання можливе; посилено інтерес до створення чистої теорії політики на противагу прикладному дослідженню.

У березні 1954 р. Американська рада із суспільних досліджень (ASSRC) створила Комітет з порівняльної політичної науки на чолі із Г. Алмондом. Діяльність Комітету була спрямована на формування єдиного комплексу «теоретичних проблем та методологію порівняльних досліджень» [7, с. 169]. Вона була високо оцінена наступним поколінням дослідників, які характеризували той період як «золотий вік порівняльної політології».

У 50–60-х роках ініціатива в розвитку порівняльних досліджень перейшла із США до Західної Європи, де у 1952 р. було створено Міжнародну раду соціальних наук (ISSRC) як адміністративну й наукову базу для забезпечення постійної роботи в галузі міждисциплінарних та міждержавних порівняльних досліджень [8, с. 14]. Особливого значення ця установа набула після реорганізації 1961 року. Її найважливішим досягненням був розвиток наукової мережі, що об'єднала дослідників компаративістів.

У 70-х рр. XX ст. в порівняльних дослідженнях намітилася криза, яка була зумовлена цілим рядом причин: несприйнятливостю політичної науки в цілому та порівняльної зокрема до нових соціальних та політичних змін; спробою створити на основі біхевіоризму і структурного функціоналізму політичну науку, позбавлену цілісного навантаження, що привело до панування лише однієї теоретичної парадигми, пов'язаної з ідеологією лібералізму; неефективністю структурно-функціональної методології порівняльного аналізу, яка орієнтувалася на пошук закономірних зв'язків і представляла картину політичного світу, що позбавлявся унікальності та різноманіття; перевагою кількісних методів аналізу у порівняльному дослідженні, які хоча й створювали можливості для перевірки гіпотез, але одночасно призводила до їхнього збідніння. Шляхом статистичної перевірки стверджувалися найчастіше відомі істини, залежності. Сформована телеологічна концепція залежного розвитку викликала протест як у західних компаративістів, так і дослідників незалежних країн [9, с. 73]. Галузь стала змінюватися і методологічно, і змістовно. Розвиток тематики порівняльних досліджень характеризувався переходом від вивчення традиційних інститутів і фактів політичної діяльності — держави, партії, виборів, засобів масової ін-

формації до нового — навколишнє середовище політики, групові інтереси і неокорпоративізм, нові масові рухи, етнічні, мовні, вікові та гендерні фактори. Особливе значення надавалося дослідженням формування нового курсу.

Сьогодні у даній методології продовжуються зміни, які характеризують дві тенденції: радикальна (представлена в постмодерній та феміністській політико-теоретичних орієнтаціях) та відновлена історико-порівняльна методологія.

Розкриваючи суть порівняльного методу, потрібно відзначити, що більшість дослідників визначають його як вияв подібностей або відмінностей політичних інститутів, процесів і явищ з метою їх кількісної і якісної характеристики, класифікації, впорядкування та практичного використання в іншому соціополітичному середовищі [10, с. 526]. Є помилкою називати порівняльним тільки те дослідження, в якому використовується співставлення, що стосується двох і більше суспільств. Таке визначення є досить вузьким та опирається на кроссоцietальний характер даних, з якими мають справу компаративісти. Такий підхід, фактично, виключає зі складу компаративістики порівняльно орієнтовані дослідження одиничних випадків, таких як «Демократія в Америці» А. де Токвіля або «Елементарні форми релігійного життя» Е. Дюркгейма. Загалом, більшість дослідників, які займаються вивченням окремих регіонів можна сміливо назвати компаративістами, оскільки вони, у своїх роботах, порівнюють об'єкт свого дослідження з власними країнами або з видуманими, але переконливо ідеальними типами. У цілому порівняння — це «процес відображення в людській свідомості реальних відносин тотожності та відмінності, що існують між предметами та явищами оточуючого світу» [11, с. 11]. Структурними елементами порівняння є: 1) об'єкт 1; 2) об'єкт 2; 3) підстава порівняння — властивість, за якою порівнюють об'єкти; 4) висновки з порівняння.

Слід зазначити, що порівнянню підлягають не самі об'єкти як такі в їх якійсь єдності, а об'єкти як системи розчленованих аналітичним шляхом властивостей і відносин. Порівнювати можна тільки різне, але це різне повинне містити в собі щось таке, що дозволяє здійснити між порівнюваними об'єктами абстракцію ототожнення. Порівняння однакових феноменів є безсенсовим, оскільки воно не додає нової інформації до наявних знань про них. Водночас порівняння значно віддалених за своєю об'єктивною природою феноменів у пізнавальному плані також не має особливої цінності [12, с. 124].

У порівняльному дослідженні здійснюється порівняння певних характеристик двох і більше об'єктів в даний момент часу, а можливо, й одного об'єкта в різних часових проміжках з метою виділення та аналізу рис подібності та розбіжності між досліджуваними характеристиками.

Порівняльне дослідження носить багаторівневий характер. Як правило, робота компаративіста ведеться одночасно на двох рівнях — макросоціальному (цілих систем) та внутрішньосистемному. Будь-який аналіз, що бере до уваги подібність та відмінність лише на макросоціальному рівні, не є істинно порівняльним, навіть якщо він включає дослідження сукупностей внутрішньосистемних характеристик. На думку А. Пржеворського та Г. Тьюна, «... в ідеалі порівняльне дослідження макросоціальних змінних повинно використовуватися для пояснення фіксованих на внутрішньосистемному рівні відмінностей між системами» [13, р. 50-51]. Макросоціальні одиниці важливі в компаративістиці не як види даних, а як мегатеоритичні категорії. Особливою рисою порівняння є використання ознак макросоціальних одиниць для вироблення суджень пояснювального характеру, що напряму пов'язані з поясненням та інтерпретацією макросоціальних відмінностей [14, с.35].

Для порівняльної методології є досить відчутною проблема співставлення базових одиниць аналізу — держав, окремих інститутів тощо. Такі одиниці повинні бути рівноцінними або незалежними і лише тоді вони можуть бути співвіднесені з певним еталоном порівняння. Однак при цьому не потрібно забувати, що існує необхідність проведення якісного аналізу даних. Це є свідченням того, що в порівняльних політологічних дослідженнях необхідно використовувати і якісні, і кількісні показники. Як відзначає Сморгунов, «в порівняльній політології дуже часто метричні шкали стоять поряд з неметричними» [15, с. 47]. Більше того, компаративістські шкали не є ні чисто якісними ні чисто кількісними. Для здійснення раціональних вимірювань нерідко застосовують статистичні дані. Важливо відзначити, що подібне вимірювання дуже часто дозволяє встановити цікаві зв'язки. Наприклад, фінський компаративіст Е. Аллард, показав, що частка тих хто загинув під час громадянської війни в 1918-1921 рр. в Фінляндії в окремих комунах співвідноситься з часткою голосуючих за комуністів на початку 1960-х років [16, с. 157].

Рой Макрідіс, використовуючи документи Еванстоунського семінару та наслідки активного обговорення його результатів, сформулював у 1955 році основні вимоги порівняльного методу:

По-перше, порівняння повинно відбуватися на абстрактному рівні. Відповідно конкретні ситуації та процеси як самостійні об'єкти не можна порівнювати. Кожне явище треба розглядати як своєрідне; кожне виявлення чого-небудь є неповторним; кожен процес і кожна нація, так само, як і кожен індивід, унікальні. Порівняти їх — це означає вибрати певні типи та поняття. Роблячи це, ми змушені порушувати їхню своєрідність і конкретність.

По-друге, перед проведенням будь-якого порівняння треба не лише визначити категорії та поняття, але також визначити критерії, індикатори компонентів соціальної та політичної ситуації, які пов'язані з проблемою, що аналізується.

По-третє, потрібно визначити критерії для адекватного зображення певних компонентів, які входять до загального аналізу або аналізу проблеми.

По-четверте, приступаючи до розвитку теорії політики, варто сформулювати гіпотези, які з'являються або з контексту концептуальної схеми, або з самого формулювання проблеми.

По-п'яте, формулювання відносин між гіпотезами та їхнє дослідження може ніколи не знайти підтвердження, на відміну від емпіричних фактів. Гіпотеза або низка гіпотетичних відносин вважатимуться доведеними лише доти, доки вони не будуть спростованими, або фальсифікованими.

По-шосте, найкраще формулювати низку гіпотез, аніж окремі гіпотези. Зв'язуюча ланка між загальним рядом гіпотез і соціальними відносинами повинна утворюватися за допомогою уточнення умов, за яких можуть відбуватися будь-яка, чи усі можливості, перелічені в цій низці гіпотез.

По-сьоме, порівняльне вивчення, навіть якщо воно не виправдовує очікувань загальної теорії політики, може прокласти шлях послідовному розвитку теорії за допомогою: а) збагачення нашої здатності до уяви, яка допомагає формулювати гіпотези; б) забезпечення засобів для тестування гіпотез; в) ми вимушені усвідомити те, що ми приймаємо як належне, потребує пояснення.

По-восьме, найбільшою небезпекою у створенні гіпотез в поєднанні з порівняльним вивченням є необмежена площина можливих відносин. Цього можна уникнути, склавши сукупність фактів, які важливі для створення гіпотези до самого її формулювання. Така сукупність матеріалу може сама собою допомогти нам побачити ті відносини, які недоречні (клімат, виборча система, мова, промислова революція тощо). Усе це примушує вивчати різноманітні факти більш контрольовано [17, р. 45].

Серед особливостей порівняльного методу необхідно виокремити наступні: політичні та соціокультурні структури постійно виявляють мінливі та складні картини. Етнічна приналежність, соціальний клас і політична строкатість — характерні риси Європейського та Північноамериканського суспільств протягом останнього сторіччя; політичні погляди виступають як складні, змінні та ймовірності, якими супроводжуються явища; взаємодія між громадянами та людьми, які їх оточують, характеризується нелінійним характером зв'язків. Вплив соціального оточення та мереж дискусій не є простим, а складним та інтерактивним; формуючі риси політичних організацій і рішень стримують подальші результати; політичний протест, революції та урядова криза виявляють нестабільність картин, роблячи їх виникнення непередбачуваними; чинник випадку суттєво впливає на соціальну та політичну картину під час будь-якого аналізу. Випадок не треба розглядати як «статистичний шум» або «невиміряні змінні» [18, р. 16].

У компаративістиці порівняльні дослідження вивчають політичний світ, який неохоплений лише простою онтологією причинних і наслідкових зв'язків, а охоплює величезну кількість випадків-продуктів дії суб'єктивного чинника у політиці. Крім того, порівняльне дослідження повинно обов'язково поєднувати загальні характеристики та конкретні деталі. Застосування формальних моделей для аналізу вимагає поєднання розгляду абстрактних теоретичних конструкцій з поясненням конкретних прикладів, окремих випадків, які здатні ілюструвати ці приклади. Результатом порівняння є ідентифікація, зіставлення певного політичного явища з визначеним класом явищ, або визначення спільних/відмінних рис щодо того явища, яке аналізується [3, с. 17].

Розглядаючи основні типи порівняльних досліджень слід відзначити, що в політичній науці не існує єдиної класифікації порівнянь. Згідно з Матієм Доганом та Домініком Пелассі потрібно розглядати: метод окремого випадку, бінарний аналіз, порівняння подібних держав і порівняння контрастних за своїми системними параметрами держав [1, с. 161].

Російський дослідник Л. Сморунов виділяє інші різновиди порівнянь: «case-study» порівняння, бінарне, регіональне, глобальне та крос-темпоральне порівняння [15, с. 57-60].

Порівняння «case-study» застосовується тоді, коли аналізується одна країна (який-небудь політичний феномен в окремій країні) на тлі порівняння її з іншими країнами.

Бінарне порівняння є стратегією дослідження двох країн, що дозволяє виявити загальне і особливе в їх політичному

розвитку. При цьому виділяються два типи бінарних порівнянь: непряме і пряме. Бінарне порівняння є непрямим в тому сенсі, що будь-який інший, що вважається несхожим, об'єкт порівняння розглядається залежно від власного бачення дослідника на основі суб'єктивних критеріїв. Пряме бінарне порівняння є безпосереднім і дозволяє досліднику з допомогою історичною методу включити в орбіту вивчення відразу дві країни [1, с. 161]. Прямий бінарний аналіз дає можливість проводити детальніше співставлення досліджуваних об'єктів, наголошуючи на їх унікальності.

У порівняльних бінарних прямих дослідженнях панівними є дві стратегії — максимальна подібність та максимальна різниця країн. При цьому враховується, що спільні для них особливості при порівняльному аналізі можна буде інтерпретувати як константи або незалежні змінні та надалі не враховувати їх, оскільки причини різниці лежать поза ними. Стратегія максимальної подібності сьогодні є найбільш вживаною у порівняльній політичній науці [6, с.12].

Використання іншої стратегії передбачає відбір максимально різних країн. Якщо країни характеризуються певною спільною особливістю, то відмінності виключаються з пояснень. Йдеться про країни, обрані в результаті їх унікальності, що ілюструє загальне теоретичне бачення дослідника.

Регіональне порівняння є поширеним типом порівняння та передбачає співставлення регіонів, тобто групи країн, вибраних через схожість їх економічних, культурних, політичних і т.д. характеристик. Регіональне порівняння відноситься до того, що дискутує зараз у порівняльній політології типу порівняння найбільш схожих країн у протилежність дослідженню групи країн з характеристиками, що розрізняються. Дослідниками підкреслюється плідність подібного дослідження, оскільки воно дозволяє вирішити ряд проблем порівняння (порівняність, еквівалентність) [1, с. 186-187].

Особливістю глобальних досліджень є те, що як одиниця аналізу тут береться вся політична система, її основні характеристики. Можливість проводити глобальні дослідження з'явилася в 60-і роки у зв'язку з розвитком порівняльної статистики, появою даних по більшості країн і розвитком комп'ютерних програм обробки статистичних і соціологічних даних. Особлива увага в глобальних порівняльних дослідженнях політики стала приділятися соціально-економічним умовам появи і зміцнення режимів, ранжируванню країн по рівню демократії, співвідношенню різних типів держав і режимів, проблемі рівності тощо. В свою чергу кросс-темпоральне порівняння припус-

кає порівняння однієї і тієї ж країни (регіону) або різних країн в різний історичний час.

Р. Чікот поряд із вище зазначеними типами порівнянь виокремлює ще й тимотичне порівняння. На його думку, воно так само, як і регіональне, «зорієнтоване на аналіз предмета або теми дослідження у порівняльній перспективі» [1, с. 22]. Використання такого різновиду порівняння є комплексним вивченням питання на теоретичному рівні. Воно дозволяє розглядати тему аналізу комплексно на концептуальному рівні.

Найбільш повну типологію, на нашу думку, виокремлює М. Ільїн. Він, здійснюючи класифікацію порівнянь, стверджує, що різниця між ними обумовлена специфікою тих правил, які використовуються. Хоча на практиці не завжди використовуються ті чисті типи порівнянь які виокремлюються існують ще й змішані («гібридні») типи, що також застосовуються на практиці [16, с. 144]. До чистих типів порівнянь М. Ільїн зараховує: морфологічні, субстанційні, міфологічні, інтегральні, темпоральні та еволюційні.

Морфологічне порівняння передбачає співставлення за формою, переважно за структурою та функціями. Характерні приклади морфологічних порівнянь — «сортування» політій при допомозі класичної тріади «монархія — аристократія — демократія» або структурних моделей розділення влади.

Парним до морфологічного виступає субстанціональне порівняння. За ним порівнюються не форми, а їх наповнення. Таке порівняння проводиться на основі елементарного складу порівнюваних об'єктів. Порівняння такого типу дозволяє працювати з аморфними або такими, що мають протиріччя та неоднозначну структуру політичні явища та процеси. Вони є досить популярними при дослідженні східних та пострадянських суспільств.

Міфологічний тип порівняння заснований на виокремленні синтетичної категорії шляхом її меонального, апофетичного протиставлення всьому іншому з різницею притаманних особливостей даної категорії синтетичних якостей та нехарактерних їй дзеркальних подібностей, свого роду антиякостей.

Інтегральне порівняння виходить із всеоб'ємного захоплення елементів внутрішнього і зовнішнього середовища, що діють на цілісну систему, незважаючи чи це політія, політичний інститут, чи політична роль. Вони передбачають комплексну оцінку характеру та ступеня впливу на політичні інститути й процеси окремих факторів (географічних умов, культури). Особливий тип порівняння виникає при враху-

ванні темпоральності, точніше накопичення різних якостей та характеристик у процесі функціонування політичних утворень та змінюючих їх модифікацій. Нерідко порівнюються й окремі події політичної історії. Однак найбільш показовим та потенціальним є еволюційний тип порівняння. Суть цього типу зводиться до співставлення політичних явищ та процесів за характеристиками, що пов'язані з певними параметрами еволюції розвитку [16, с. 144-145].

Таким чином, зміст порівняльного методу в політологічному дослідженні полягає у виявленні подібностей або відмінностей політичних інститутів, процесів і явищ з метою їх кількісної і якісної характеристики, класифікації, впорядкування та практичного використання в іншому соціополітичному середовищі. У межах конкретного політологічного дослідження достатньо рідко використовуються окремі типи порівнянь. Натомість, найчастіше застосовується їх синтез. Серед основних типів порівняння, що використовуються у політологічних дослідженнях варто виокремити: «case-study», бінарне, регіональне, глобальне, крос-темпоральне, морфологічне, субстанційне, інтегральне, темпоральне та еволюційне.

Список використаних джерел:

1. Доган М. Сравнительная политическая социология : пер. с англ. / М. Доган Д. Пеласси. — М. : Соц.-полит. журн., 1994. — 272 с.
2. Comparative Politics Today. A World View / General editor: Gabriel A. Almond, G. Bingham Powell. Jr. Stanford University / University of Rochester. Third edition. 1984. Little, Brown and Company. Boston. — Toronto. — 742 p.
3. Романюк А. Порівняльний аналіз політичних систем Західної Європи: інституційний вимір / А. Романюк. — Львів : Тріада плюс, 2004. — 392 с.
4. Обушний М. І. Політологія : довідник / М. І. Обушний, А. А. Коваленко, О. І. Ткач ; за ред. М. І. Обушного. — К. : Довіра, 2004. — 599 с.
5. Самбутян Ю. Г. Сравнительная политология как направление современной науки о политике / Ю. Г. Самбутян // Вестник Российского университета дружбы народов. — Сер.: Политология. — 2004. — №1(5). — С.55-56.
6. Кармазіна М. Становлення і розвиток порівняльної методології в політичних дослідженнях / М. Кармазіна, О. Могилевець // Політичний менеджмент. — 2006. — №5. — С.3-16.
7. Ильин М. В. Сравнительная политология: научная компаративистика в системе политического знания / М. В. Ильин // Полис. — 2001. — №4. — С.169.
8. Шойх Э. Шаг за шагом // Сравнительная социология : избранные переводы / РАН Институт социально-политических

- исследований ; Н.Б. Орлова (науч. ред), Т. И. Шумилина (пер). — М. : Academia, 1995. — С.14.
9. Сморгунов Л. В. Сравнительная политология: проблемы и этапы развития / Л. В. Сморгунов // Вестник Московского университета. — Серия 12. Политические науки. — 1999. — №2. — С.71-82.
 10. Політологічний енциклопедичний словник. — 2-е вид., доп. і перероб. / упоряд. В. П. Горбатенко ; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенька. — К. : Генеза, 2004. — 736 с.
 11. Бартон В. И. Сравнение как средство познания / В. И. Бартон. — Мн. : Изд-во БГУ, 1978. — 125 с.
 12. Долженков О. О. Порівняльно-політологічний метод: специфіка і здобутки / О. О. Долженков // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. — 2003. — № 3. — С. 124-132.
 13. Przeworski, A., and H. Teune. The Logic of Comparative Social Inquiry. — New York: Wiley-Interscience, 1970 — P.30-81.
 14. Рэгин Ч. Особенности компаративистики / Ч. Рэгин // Современная сравнительная политология : хрестоматия / Московский общественный научный фонд ; науч. ред. Г. В. Голосов, Л. А. Галкина. — М. : МОНФ, 1997. — С.31-52.
 15. Сморгунов Л. В. Современная сравнительная политология / Л. В. Сморгунов. — М. : Российская политическая энциклопедия, 2002. — 472 с.
 16. Ильин М. В. Основные методологические проблемы сравнительной политологии / М. В. Ильин // Полис. — 2001. — №6. — С.140-157.
 17. Makridis Roy C. A. Survey of the Field of Comparatives Government // Comparative Politics A. Reader. Editer by Harry Eckstein and Dewid E.Apter. The Free press, New York. Collir-Macmillan Limited. — London, 1967. — 345 p.
 18. Zukerman Alan S. Reformulting Understanding and Advancing Theory in Comparative Politics // APSA-CP. Newsletter of the APSA Organized Section in Comparative Politics // Winter 1997. — Vol.8. — №1. — P. 3-21.
 19. Чилкот Р. Теории сравнительной политологии: в поисках парадигмы / Р. Чилкот ; В.А. Галкин (пер. с англ). — М. : ИНФРА-М, 2001. — 560 с.

The article explores the features of the comparative method in the circumstances. Characterized basic requirements that relate to methodology in comparative political research.

Key words: comparison, the comparative method, types of comparative political research.

Отримано 20.05.11